

Snøugle *Bubo scandiacus*

Rødlistet art

faktaark

Tidligere hekket snøugla regelmessig i fjellområdene rundt om i landet i gode smågnagerår. Fra rundt midten av 1980-tallet og fram til i dag har hekkefunnene til denne nomadiske ugla blitt færre og mer uregelmessige i Norge. I Sør-Norge startet denne nedgangen allerede på midten av 1960-tallet. Tilbakegangen ses i sammenheng med bl.a. mangel på store smågnagerår i fjellet samtidig med invasjoner av fugler fra mer sentrale deler av utbredelsesområdet i Russland.

Status

Kategori sterkt truet (EN) på Norsk rødliste for arter 2010 på grunn av liten populasjonsstørrelse.

Kjennetegn

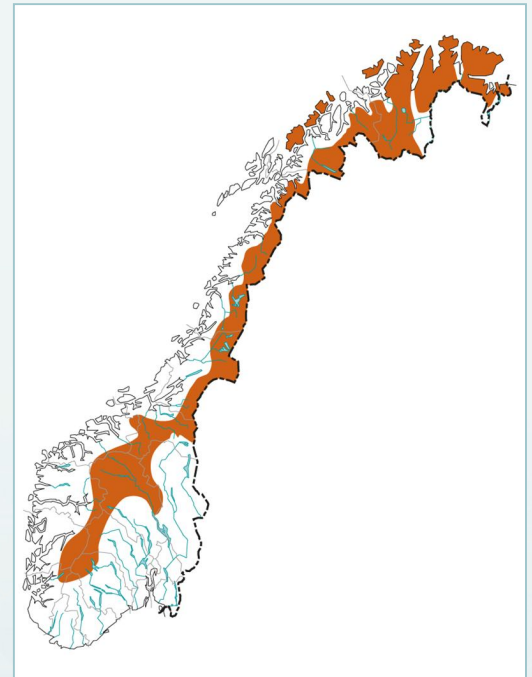
Stor (53-66 cm), hvit ugle med et vingespenn på opptil 1,70 m. Hannen er minst og veier mellom 1,6-2,0 kg, mens hunnene veier 1,8-2,9 kg. Eldre hanner kan være helt hvite i fjærdrakten, mens hunner som regel er mer spottet med brunsvarte flekker. Nyere forskning viser imidlertid at snøugler kan bli både lysere og mørkere ved voksen alder, eller være konstant med hensyn til flekkmengde. Ungfuglene er i hovedsak mørkere enn voksne hunner. Øynene er gule og blir lysere (sitrongule) med alderen. Flukten til snøugla er kraftfull, og de lange vingene gjør at den kan minne om en måke i flukt.

Utbredelse

Snøugla har en cirkumpolar utbredelse. Hekkeområdene er i stor grad knyttet til treløs tundra og høyfjellsområder i Fennoskandia, Russland, Alaska, Canada, Grønland og Island. Et par hekket for øvrig på Shetland i perioden 1967-1975, og det var ett hekketforsøk i Irland i 2001. I Norge hekker snøugla uregelmessig fra Finnmark og sørover til Dovrefjell og Hardangervidda. Det foreligger aller flest hekkefunn fra de tre nordligste fylkene de siste 40 årene. I Finnmark og Troms hekker arten også i blant på de store øyene.

Biologi

Snøugla har et nomadisk levesett. Uglene hekker i tundra- og høyfjellsområder, og kan tilbakelegge store avstander på vårvinteren for å finne aktuelle hekkeområder med tilstrekkelig tilgang på byttedyr. Studier fra Grønland har vist at snøuglene trenger rundt 2 lemen/hektar for å gå til hekking, og er det rikelig med mat kan de hekke med relativt kort avstand (mindre enn 1 km) mellom parene. Reir plasseres ofte på en morenehaug eller annen forhøyning i terrenget

Kart over de områdene hvor det er påvist hekkende snøugle i perioden 1968-2010, eller som anses som aktuelle hekkeområder.

som blir tidlig snøfri om våren, og som har god utsikt mot potensielle farer og byttedyr. I Finland er f. eks. ett av hekkeområdene på palsmyr.

Hekkesesongen varer som regel fra egglegging i midten av mai til ungene er selvstendige i september. Snøugla legger vanligvis 4-7 egg (maks 16), avhengig av mattilgang. Eggene legges med to dagers intervall, og hunnen starter rugingen når det første egget er lagt, noe som resulterer i størrelsesforskjell på ungene. Rugetiden er på 32-33 dager, og det er kun hunnen som ruger. Ungene begynner å vandre ut fra reiret etter ca 2 uker, og de flyr etter minst 50 dager. Når ungene vokser til, jakter begge de voksne. Polygami (1 hann og 2 hunner i adskilte reir) er kjent fra flere tilfeller.

Snøuglene kan opptre aggressivt mot mennesker ved hekkeplassen, men dette varierer mye fra par til par. Alder ved førstegangshekking er dårlig kjent, men dersom uglene finner gode næringsvilkår kan noen fugler kanskje hekke som ett- eller toåring. En del snøugler overvintrer i nordområdene, mens

Voksne snøuglehanner kan være nesten helt hvit i fjærdrakten.

andre trekker sørover til prairie- og steppesområder. I Norge overvintrer snøugler både i fjellet og på kysten i varierende antall. Norske studier viser at arten også kan ha faste overvintringsområder.

Selv om smågnagere er svært viktige i forhold til om snøugla går til hekking, kan den om nødvendig supplere med andre byttedyr opptil hare størrelse. For de snøuglene som overvintrer i arktiske områder er det mye som tyder på at rype er viktig byttedyr. I andre områder er det kjent at snøugler oppholder seg ved isråker hvor de jakter på sjøfugl. Snøugla jakter som regel ved at den sitter og speider fra en forhøyning i terrenget. Synet er svært godt, og den kan oppdage et lite byttedyr på minst 2 km hold. Det er imidlertid også kjent at snøuglene kan jakte ved aktiv flukt, ved å "stille", samt ved å jakta fra bakken. De kan slå bytte både på bakken, i lufta og på vannet, og kan være aktive gjennom hele døgnet. Den høyeste kjente alder på en villlevende snøugle er 16 år og 9 mnd, mens en fugl i

fangenskap ble 28 år.

Bestandsstatus

Snøugla kvalifiseres i utgangspunktet til Kritisk truet (CR) etter D1 kriteriet, men muligheten for invasjon av fugler østfra gjør at den nedgraderes fra CR til EN i Norsk rødliste for arter 2010. På IUCNs globale Rødliste (2009) er snøugla plassert i kategori Livskraftig (LC), da det antas at totalbestanden er svært stor og at den antatte tilbakegangen ikke har vært rask nok til å bli rødlistet. Den internasjonale arbeidsgruppen for snøugle frykter imidlertid at totalbestanden er mye mindre enn tidligere antatt.

Norge ligger helt i ytterkanten av snøuglas utbredelsesområde, og i slike områder er det vanlig at populasjoner er mer ustabile enn i mer sentrale deler av utbredelsesområdet. DNA-studier tyder på at alle snøugler i Arktis utgjør en felles bestand med fri utveksling av genmateriale. Norske satellitt-telemetristudier har hittil vist at voksne snøugler som har hekket i Norge vandrer mye fram og tilbake inn i Russland, og da så langt øst som til Taimyrhalvøya. Enkelte år kan man også få større invasjoner av ungfugler til Fennoskandia. Dette skjedde sist gang i 2000. Dette ble sett i sammenheng med den gode hekkesesongen på Taimyr i 1999, og denne invasjonen resulterte i minst ni hekkinger i Norge i 2001. Det er til sammen kjent i overkant av 100 konkrete hekkinger i Norge i perioden 1968-2010, hvor årene 1974 (13), 1978 (23) og 1985 (20) skiller seg ut med rundt halvparten av hekkefunnene. Det er i tillegg 14 lokaliteter hvor det skal ha hekket snøugle en eller flere ganger innenfor en angitt tidsperiode. I tillegg kommer de hekkingene som nok skjer regelmessig, men som aldri blir oppdaget eller rapportert.

Selv om snøugla har vært fredet i Norge siden 1965, har arten gått merkbart tilbake som hekkefugl i Norge (og Fennoskandia) i løpet av de siste 100 årene, og da spesielt i Sør-Norge. Årsaken til denne tilbakegangen er ikke tilstrekkelig kjent. Arten er ettertraktet og menneskelig påvirkning gjennom forstyrrelse og ulovlig beskatning vil kunne påvirke bestanden negativt lokalt for en periode. Det er imidlertid usannsynlig at omfanget av dette har vært så stort i løpet av de siste hundre årene, at dette alene har påvirket bestanden. Det er mer sannsynligvis at snøugla er blitt mer sjelden i Norge som en kombinasjon av en mulig generell bestandsnedgang i Palearktisk i løpet av 1900-tallet, og endringer i tilgangen på byttedyr.

Endringer i smågnagernes populasjonsdynamikk, og tilbakegang i rypebestander i fjellet, ser ut til å være de mest sannsynlige faktorene. I forbindelse med klimaendringer er snøugla en av artene som vil kunne bli hardest rammet. For å kunne si noe om artens fremtidsutsikter som hekkefugl i Fennoskandia er det viktig å få mer kunnskap om bestandsforholdene i de vestlige delene av Russland, og hvilke faktorer som påvirker disse bestandene.

Referanser

- Cramp, S. (ed.) 1985. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. 4. Oxford Univ. Press. Oxford.
- Farner, M. 1994. Snøugle *Nyctea scandiaca* og smågnagerdynamikk på Hardangervidda. En syklisitets- og populasjonshistorisk analyse. Upubl. hovedfagsoppgave ved Universitetet i Oslo, våren 1994. 82 pp + vedlegg.
- Fuller, M.R., Holt, D. & Schueck, L.S. 2003. Snowy owl movements: Variation on the migration theme. Pp 359-366, in Berthold, P., Gwinner, E. & Sonnenschein, E. (eds.). Avian migration. Springer, Heidelberg.
- Jacobsen, K.-O. 2005. Snøugle (*Bubo scandiacus*) i Norge. Hekkeforekomster i perioden 1968-2005. NINA rapport 84. 35 s. <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2005/84.pdf>.
- Jacobsen, K.-O., R. Solheim & Øien, I.J. 2008. Snøuglas vandringsmønster og habitatvalg. Årsrapport 2007. NINA Minirapport 217. 24 s.
- Jacobsen, K.-O., Solheim, R. & Øien, I.J. 2009. Snøuglas vandringsmønster og habitatvalg. Årsrapport 2008. NINA Rapport 458. 29 s. <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2009/458.pdf>.
- Jacobsen, K.-O., Solheim, R., Øien, I.J. & Aarvak, T. 2010. Snøuglas vandringsmønster og habitatvalg. Årsrapport 2009. NINA Rapport 561. 29 s. <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2010/561.pdf>.
- Jacobsen, K.-O. Solheim, R., Øien, I.J. & Aarvak, T. 2009. Snøuglenes vandringer fortsetter. Vår Fuglefauna 32:172-176.
- Kålås, J.A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.). 2010. Norsk rødliste for arter 2010. Artsdatabanken, Norge.
- Marthinsen, G., Wennerberg, L., Solheim, R. & Lifjeld, J.T. 2008. No phylogeographic structure in the circumpolar snowy owls (*Bubo scandiacus*). Conserv. Genet. 10:923-933. DOI 10.1007/s10592-008-9581-6.
- Mikkola, H. 1983. Owls of Europe. Calton, U.K.:T. and A.D. Poyser. 397 pp.
- Parmelee, D.F. 1992. Snowy Owl. Pages 1-20 in A. Poole, Stettenheim, P. & Gill, F. editors. The Birds of North America. The American Ornithologists' Union, Washington, DC.
- Portenko, L.A. 1972. Die Schnee-eule. Die Neue Brehm-Bücherei, 232 pp.
- Robertson, G.J. & Gilchrist, H.G. 2003. Wintering Snowy owls feed on sea ducks in the Belcher Islands, Nunavut, Canada. J. Raptor Res. 37:164-166.
- Solheim, R. 1994: Snøugle. I: Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.): Norsk Fugleatlas, s. 272. Norsk Ornitologisk Forening.
- Solheim, R. 2004: 30 år uten snøugle. Vår Fuglefauna 27: 102-108.
- Solheim, R., Jacobsen, K.-O. & Øien, I.J. 2008. Snøuglenes vandringer. Ett år, tre ugler og ny kunnskap. Vår Fuglefauna 31:102-109.
- Therrien, J.-F., Gauthier, G., Bêty, J. & Moulard, G. 2008. Long-distance migratory movements and habitat selection of Snowy Owls in Nunavut. Final report submitted to the Nunavut Wildlife Management Board. Project no: #5-07-01. 47s.

Lenker

- <http://www.birdlife.no/prosjekter/snougle.php>
- http://www.massaudubon.org/Birds_and_Birding/snowyowl/index.php
- <http://www.owlinstitute.org/snowyowlresearch.html>